

УДК 911.3:332.3(477.85/.86)

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В МЕЖАХ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКО-ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ПРИДНІСТЕР'Я

П.О. Сухий, І.С. Березка, К.В. Дарчук

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Проведено аналіз існуючої структури земельного фонду долини річки Дністер в межах Івано-Франківської та Чернівецької областей. У результаті дослідження визначено, що понад половина земель у межах адміністративних утворень, які безпосередньо знаходяться в долині Дністра займають землі сільськогосподарського призначення. Встановлено, що частка земель рекреаційного, оздоровчого та історико-культурного призначення в загальній площі об'єкту дослідження є незначною, проте існують потенційні можливості для її збільшення за рахунок земель іншого цільового призначення.

Ключові слова: земельний фонд, категорії земель, землі рекреаційного, оздоровчого та історико-культурного призначення.

Постановка завдання. Одним із фундаментальних положень Земельного кодексу України є поділ земель на категорії за їх цільовим призначенням. Усі землі поділяються на 9 категорій, які охоплюють увесь спектр діяльності людини. Згідно положень Земельного кодексу в Україні виокремлюють землі: сільськогосподарського призначення, житлової та громадської забудови, природно-заповідного й природоохоронного, оздоровчого та рекреаційного, лісгосподарського й історико-культурного й призначення, водного фонду та землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони й іншого призначення [2].

Давня інтенсивна господарська діяльність у долині р. Дністер за різних соці-

ально-економічних формацій і приналежності території до відповідних політичних утворень спричинила низку проблем щодо раціональної організації території, зокрема її земельних ресурсів. Особливо проблематичною є ситуація, коли земельні ділянки можуть бути одночасно віднесені до декількох категорій земель. Така ситуація є цілком закономірною, особливо в долинах великих рік, коли на землях лісового і водного фонду розташовуються об'єкти природно-заповідного, оздоровчого або-ж рекреаційного призначення. Землі історико-культурного призначення практично є точковими об'єктами, які не займають суттєвих масивів площ і тому не завжди відображаються в документах землевпорядної звітності. Існуючі норми передбачають пріоритетність земель сільськогосподарського та лісгосподарського призначення, що ускладнює надання землям статусу рекреаційних навіть якщо на них неможливе ведення сільськогосподарської (лісгосподарської) діяльності.

Івано-Франківська та Чернівецька області загалом вирізняються первинним станом у структурі землекористування, що зумовлено специфікою фізико-географічного положення регіону із подальшою перспективою залучення його територій до сфери оздоровчо-рекреаційного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення. Тому дослідження сучасного стану земельного фонду вимагає вивчення структури землекористування різного функціонального використання з метою оптимізації його компонентної структури відповідно до умов і запитів сьогодення.

Більшість заповідних і рекреаційних територій областей зосереджено в їх Карпатській частині (80 % від загальної площі даних категорій земель). Зазначимо при цьому, що не менш перспективним є розвиток туристичної галузі Придністерської частини досліджуваної території із широким залученням до використання її вод-

но-кліматичного потенціалу. Саме це дотичне до найбільшої водної артерії регіону – ріки Дністер із унікальним природним утворенням, яке часто називають Дністерським каньйоном, що розташоване на відтинку р. Дністер від м. Галич до м. Могилів-Подільський і є місцем концентрації природно-рекреаційних ресурсів. Усі вони, за винятком кліматичних, розташовані на землях різноманітного цільового призначення, тому проблема детального вивчення й аналізу розподілу земельного фонду цієї частини території адміністративних утворень є актуальною з позицій раціонального природокористування та сталого розвитку території.

Аналіз публікацій. Проблема й особливостям вивчення природних та соціально-економічних умов території дослідження, які є підґрунтям розвитку рекреаційно-туристичного комплексу присвячено низку праць: Л. Воропай і М. Куниці (1981), М. Дубчака і П. Чернеги (1992), Г. Денисика (1988), В. Руденка (2007), В. Коржика (2007), Ж. Бучко (2002), В. Івануника (2009) та ін. У той же час, важливою проблемою залишається розробка наукових засад мінімізації впливів на землі рекреаційного призначення, які пов'язані з нецільовим використанням рекреаційних територій, втратою рекреаційних властивостей земель внаслідок забруднення чи нецільового їх використання.

Виклад основного матеріалу. Доцільність вивчення структури земельних ресурсів регіону в межах річкових долин ґрунтується на тому, що вони за своєю суттю, є природно-територіальними утвореннями з чіткими межами, які можуть бути зручними оціночними одиницями менеджменту природних ресурсів і заходів з охорони природи. У переважній більшості фізико- та економіко-географічних досліджень, річкові долини не розглядаються як власне виокремлені об'єкти досліджень, а вивчаються в складі більших за розмірами територіальних утвореннях,

якими є фізико- та економіко-географічні райони.

Під рекреаційними ресурсами розуміють поєднання компонентів природи, соціально-економічних чинників і культурних цінностей, що виступають як умови задоволення рекреаційних потреб людини. До рекреаційних ресурсів належать території та окремі об'єкти, що можуть бути використані для відпочинку і лікування людей, відновлення їхніх фізичних і духовних сил. Характерними властивостями рекреаційних ресурсів є: цілісність, динамізм, стійкість, надійність, привабливість. Рекреаційні ресурси поділяються на три групи: природні рекреаційні ресурси (клімат, земельні і водні ресурси, рельєф, печери, рослинний і тваринний світ, заповідники та парки, мальовничі пейзажі, унікальні природні об'єкти тощо); культурно-історичні рекреаційні ресурси (культурні, історичні, археологічні, архітектурні пам'ятки, етнографічні особливості території, фольклор, центри прикладного мистецтва тощо); соціально-економічні рекреаційні ресурси (економіко-географічне положення, транспортна доступність території, рівень її економічного розвитку, сучасна та перспективна територіальна організація господарства, рівень обслуговування населення, структура населення, трудові ресурси, особливості розселення, рівень розвитку транспортної мережі та ін.).

Землі рекреаційного призначення – категорія земель, які за основним цільовим призначенням використовуються для організації відпочинку населення, туризму і проведення спортивних заходів [7]. Значення таких земель полягає у їх здатності позитивно впливати на здоров'я людини, а також можливості їх використання для організації відпочинку, туристичної діяльності тощо. Тому, процеси оздоровлення та відпочинку відбуваються внаслідок використання рекреаційних ресурсів.

У складі земель рекреаційного призначення виділяють земельні ділянки: зеле-

них насаджень населених пунктів; туристичних та екологічних стежок; території будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів та інших об'єктів стаціонарної рекреації [2].

Вихідними матеріалами, що використовувались під час дослідження були матеріали Головних управлінь земельних ресурсів в Івано-Франківській та Чернівецькій областях [4–6] та топографічні карти масштабів 1:100000, 1:250000. Долина р. Дністер у Івано-Франківській області територіально охоплює землі, які належать до 37 сільських, 2 селищних та однієї міської рад, які розташовані у шести адміністративних районах. Зокрема, у межах Рогатинського і Калуського районів розташовано по 2 адміністративних утворення, Тисменицького – 5, Галицького – 9, Тлумацького – 10 та Городенківського – 12. Проведений аналіз розподілу земель у розрізі низових адміністративних одиниць засвідчує, що частки земель вищевказаних районів у площі долини річки суттєво не відрізняються.

Досліджувана територія із загальною земельною площею 87,3 тис. га (8,8 % від

загальної площі області) визначається локальними особливостями в структурі земельного фонду та характеризується наступними показниками (рис. 1а): на землі сільськогосподарського призначення припадає – 59,0 тис. га (67,6 %), лісогосподарського – 18,0 тис. га (20,7 %), водного фонду – 4,4 тис. га (5,0 %), під забудованими – 3,6 тис. га (4,2 %) та малопродуктивними землями зайнято – 2,3 тис. га (2,6 %). Крім того, із усіх зазначених категорій земель виділяються землі особливого (природно-заповідного та іншого природно-охоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного) призначення, площа яких становить 4,8 тис. га (5,5 %). Найбільша частка яких у Блюдниківській (46,5 %) та Тенетниківській (33,3 %) сільських радах Галицького району (рис. 2). Наближеними до пересічнообласного значення є показники у Побережській (5,7 %) та Козарівській (4,6 %) сільських радах Тисменицького та Рогатинського адміністративних районів, відповідно. Проте, у 17 радах (здебільшого, – у Рогатинському, Калуському та Тисменицькому районах), що становить понад 40 % від загальної площі досліджуваної території, частка земель особливого призначення повністю відсутня.

Рис. 1. Структура земельного фонду каньйону р. Дністер
а) в межах Івано-Франківської області; б) в межах Чернівецької області

Домінуючим видом у цій категорії угідь є землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення – 4,7 тис. га (99,5 %), основними природоохоронними об'єктами з яких є Дністерський регіональний та Галицький на-

ціональний природний парки. Землі історико-культурного призначення займають 0,015 тис. га (0,3 %) та представлені, здебільшого, пам'ятками дерев'яної і мурованої архітектури житлово-громадського будівництва, зосередженими, в основно-

му, в історичних поселеннях. Інші категорії земель особливого призначення – ре-

креаційного та оздоровчого – становлять лише 0,13 % та 0,06 %, відповідно.

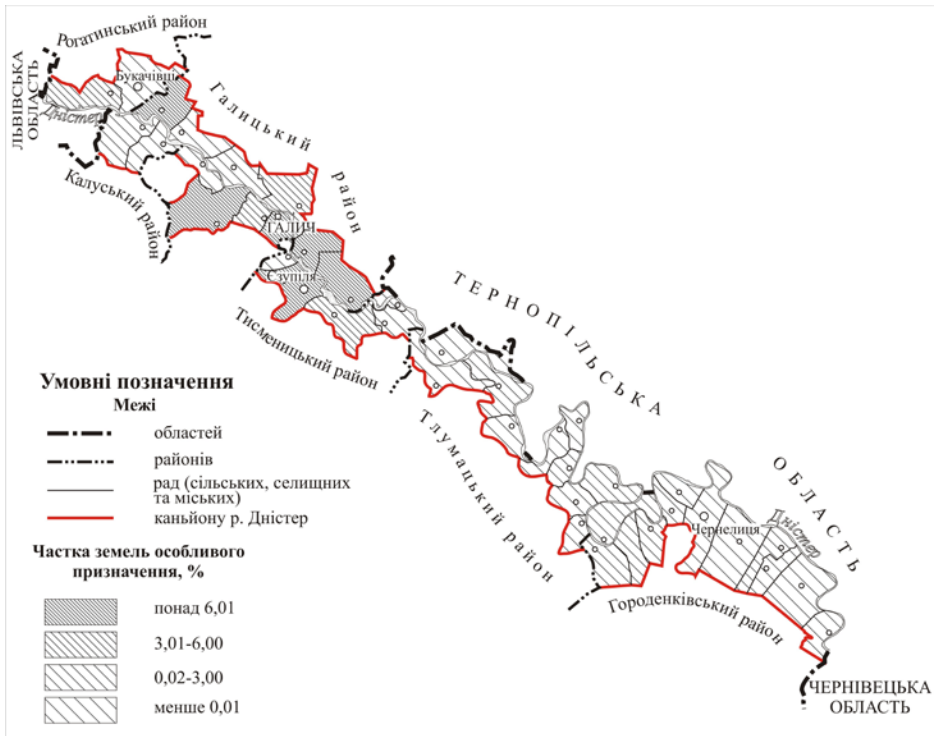

Рис. 2. Землі особливого призначення каньйону р. Дністер (в межах Івано-Франківської області)

Долина р. Дністер у Чернівецькій області територіально охоплює землі, які належать до 44 сільських, 1 селищної та двох міських рад, що розташовані у чотирьох адміністративних районах. Зокрема, у межах Заставнівського району розташовано 16 адміністративних утворень, Хотинського – 10, Кельменецького – 11, Сокирянського – 10. Проведений аналіз розподілу земель за адміністративними районами свідчить, що частки земель вищевказаних районів у площі долини річки суттєво не відрізняються.

Безпосередньо сформована структура земельного фонду долини р. Дністер у межах Заставнівського району визначається наступними показниками за категоріями земель (рис. 16): на землі сільськогосподарського призначення при-

падає 79,9 %, лісгосподарського – 8,1 %, житлової та громадської забудови – 5,3 %, водного фонду – 4,4 %, природоохоронного призначення – 1,8 %. Землі рекреаційного призначення становлять лише 0,3 %. Господарське освоєння долини р. Дністер у межах Хотинського району характеризується такими показниками: землі сільськогосподарського призначення – 49,1 %, лісгосподарського – 38,1 %, житлової та громадської забудови – 6,4 %, водного фонду – 5,1 %, природоохоронного призначення – 9,9 %, землі рекреаційного та історико-культурного призначення займають незначні площі, а питома вага їх невелика (0,2 і 0,1 %), земель оздоровчого призначення в цій частині немає. Нижче за течією р. Дністер розташовані землі, що входять до складу Кельменецького адміні-

стративного району. Землі сільськогосподарського призначення тут займають 73,3 %, лісгосподарського призначення – 11 %, житлової та громадської забудови – 4,0 %, водного фонду – 8,9 %, природоохоронного призначення – 4,0 %, рекреаційного призначення – 0,1%, земель, що віднесені до категорії оздоровчого та історико-культурного призначення, не виділено. У східній частині Чернівецької області розташовані землі Сокирянського адміністративного району, північною межею яких є р. Дністер. Структура землекористування в межах цієї частини району наступна: частка земель сільськогосподарського призначення – 52,3 %, лісгосподарського призначення – 27,4 %, житлової та громадської забудови – 5,6 %, водного фонду – 10,6 %, природоохоронного призначення – 6,8 %, рекреаційного призначення – 0,2 %. Земель оздоровчого призначення в цій частині долини ріки немає, а землі історико-культурного призначення, які розташовані в межах усіх сільських рад, становлять 0,1 % у структурі земельного фонду долини р. Дністер.

Отримані в результаті досліджень дані дозволяють стверджувати про існування суттєвих відмінностей у співвідношенні площ, та їх часток у структурі земельного фонду. Нині в його структурі переважають землі інтенсивного господарського використання (сільськогосподарського призначення, житлової та громадської забудови) та лісового фонду і, що важливо, землі природоохоронного, рекреаційного, історико-культурного та оздоровчого призначення в різних частинах долини р. Дністер. Розподіл земель за вище зазначеними категоріями у межах різних адміністративних районів дає змогу визначити наступні тенденції:

1) геоморфологічна будова долини р. Дністер сприяє значному рівню сільськогосподарського освоєння, значення якого коливається від 58,5 % у Тисменицькому Івано-Франківській області до 79,9 % – у

Заставнянському Чернівецької області адміністративних районах;

2) частка земель водного фонду зростає від 3,6 % в межах Городенківського до 6,8 % – у Тисменицькому районах Івано-Франківській області та від 4,4 % в межах Заставнянського до 10,6 % – у Сокирянському районах Чернівецької області, що пов'язане з тим, що в цій частині долини Дністра розташований великий водний об'єкт – Дністровське водосховище;

3) розподіл земель лісгосподарського призначення (базових для рекреаційного використання) не має суттєвих відмінностей в межах територій Придністерських сільських рад Івано-Франківській області, при цьому коливаючись від 18,7 % у Галицькому до 24,9 % – у Тисменицькому районах. Розподіл земель лісгосподарського призначення у Чернівецькій області має наступну тенденцію: в межах Придністерських сільських рад Хотинського району спостерігаються найвищі частки земель цієї категорії в структурі земельного фонду, пересічні показники сягають 38,1 %. Головним структуроформуючим чинником тут є умови рельєфу. Землі цих адміністративних утворень розташовані на схилах Хотинської височини, що зменшило їх сільськогосподарську цінність та історично обумовило домінування лісгосподарського землекористування. У межах Заставнівського і Кельменецького районів спостерігаються невеликі значення часток заліснених земель (8,1 % і 11 %, відповідно), в структурі земельного фонду, що як зазначалося вище, пов'язане з геоморфологічною будовою долини ріки та історично сформованим стереотипом землекористування. Значна частка земель лісгосподарського призначення в структурі земельного фонду в долині р. Дністер у межах Сокирянського району, обумовлена значними площами водозахисних насаджень навколо Дністерського водосховища та значним ерозійним розчленуванням, що знижує її

сільськогосподарське освоєння і спонукає залісненню території з метою захисту схилів від ерозійних і зсувних процесів;

4) розподіл земель природоохоронного призначення в межах чотирьох районів Чернівецької області, виглядає наступним чином: в частині долини Дністра, яка розташована в межах Заставнівського адміністративного району лише 378,7 га земель вищезазначеної категорії, що становить 1,8 % площі території, Хотинського району – 2111,5 га або 9,9 %, Кельменецького району – 1176,8 га або близько 4 % і Сокирянського району – 1672,8 га або 6,8 % загальної площі. На території Івано-Франківської області в межах Городенківського адміністративного району площа вищезазначеної категорії становить лише 21,5 га (0,08 % площі району), зростаючи у Калуському до 20,0 га (0,4 %), Тлумацькому – 159,4 га (0,8 %), Рогатинському – 130,9 га (2,3 %), Тисменицькому – 744,0 га (9,0 %) та Галицькому – 3681,5 га (18,2 %) адміністративних районах. Така територіальна диференціація цієї категорії земель є, на нашу думку, наслідком впливу комплексу природничих та соціально-економічних умов на формування земельних ресурсів та неоднозначним трактуванням статей законодавчих актів, які регламентують формування природоохоронних територій.

Висновки. Складність проблеми формування земель особливого функціонального призначення вимагає комплексного підходу до її вирішення. Основними завданнями, які стоять перед подальшим розвитком туристично-рекреаційної галузі регіону є формування економіко-правових механізмів спрямованих на забезпечення збалансованості в природі, поліпшення екологічної ситуації, збереження і раціональне використання земель даної категорії.

В результаті проведеного дослідження існуючої структури земельного фонду долини ріки Дністер в межах Івано-Фран-

ківської та Чернівецької областей визначено відмінності у землекористуванні у межах низових адміністративно-територіальних одиниць десяти адміністративних районів. Доведено нерівномірність розподілу земель за цільовим призначенням у межах долини. Встановлено, що існують значні недоліки у наданні статусу рекреаційним землям лісгосподарського і сільськогосподарського призначення та водного фонду. Визначено, що існує значний рекреаційний потенціал, який можна реалізовувати на землях природоохоронного призначення та житлової забудови. Вищезазначене дозволить оптимізувати землекористування в цій частині долини Дністра зменшивши при цьому надмірний антропогенний вплив на природні екосистеми.

Література

1. Бучко Ж.І. Естетичні якості ландшафтів у контексті використання та збереження гуманістичного ресурсного потенціалу регіону / Ж.І. Бучко / Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к.г.н. зі спеціальності 11.00.01 – фізична географія, геофізика і геохімія ландшафтів. – Чернівці, 2002. – 20 с.
2. Земельний кодекс України : від 25 жовтня 2001 р. // ВВР України. – 2002. – № 3–4.
3. Іванулік В.О. Оцінка рекреаційно-туристичної атрактивності території (на прикладі Чернівецької області) / В.О. Іванулік / Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к.г.н. зі спеціальності 11.00.11 – конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів. – Чернівці, 2009. – 20 с.
4. Основні показники по землекористуванню адміністративних районів Івано-Франківської області у 2008–2010 рр. / Головне управління земельних ресурсів у Івано-Франківській області. – Івано-Франківськ, 2011. – 44 с.
5. Основні показники по землекористуванню адміністративних районів Чернівецької області у 2008–2010 рр. / Гол. упр. зем. рес. у Чернівецькій обл. – Чернівці, 2011. – 44 с.
6. Розподіл земель між власниками землі та землекористувачами по формах власності (станом на 1.01.2010 р.) : форма 6-зем. Дер-

жавної звітності / Департамент державного земельного кадастру Держкомзему України. – К., 2011 – 134 с.

7. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : підручник. / Д.М. Стеченко – К. : Вікар, 2006. – 396 с.

Suchij P.O., Berezka I.S., Darchuk K.V. THE CURRENT STATE OF THE USE OF LAND OF THE RECREATION SETTING WITHIN THE LIMITS OF IVANO-FRANKOVSK-CHERNOVTSI TRANSDNIESTRIA. *The analysis of existent structure of the landed fund of valley of the river is conducted Dniester within the limits of the Ivano-Francovsk and Chernovtsi areas. As a result of research certainly, that over halves of earths within the limits of administrative educations which directly are in the valley of Dniester occupy earths of the agricultural setting. It is set that part of earths of the recreation, health and historical-cultural setting in the general area of research object is insignificant, however there are potential possibilities for its increase due to earths of other having a special purpose setting.*

Keywords: land fund, land category, land of recreational, historical and cultural significance.

Сухой П.А., Березка И.С., Дарчук К.В. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬ РЕКРЕАЦИОННОГО НАЗНАЧЕНИЯ В ПРЕДЕЛАХ ИВАНО-ФРАНКОВСКО-ЧЕРНОВИЦКОГО ПРИДНЕСТРОВЬЯ. *Проведен анализ существующей структуры земельного фонда долины реки Днестр в пределах Ивано-Франковской и Черновицкой областей. В результате исследования установлено, что свыше половины земель в пределах административных образований, которые непосредственно находятся в долине Днестра занимают земли сельскохозяйственного назначения. Установлено, что часть земель рекреационного, оздоровительного и историко-культурного назначения в общей площади объекта*

исследования является незначительной, однако существуют потенциальные возможности для ее увеличения за счет земель иного целевого назначения.

Ключевые слова: земельный фонд, категории земель, земли рекреации, оздоровления и историко-культурного назначения.